

Η χρήση λογικής και νοεράς ενέργειας του ανθρώπου κατά τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά -2

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Κατά το πρώτο είδος πλάνης η λογική εκτοπίζει την πίστη. Ο άνθρωπος δεχόμενος ως μοναδική πραγματικότητα ο,τι του υπαγορεύει η λογική διαμέσου των φυσικών νόμων και ο,τι βιώνει ο ίδιος από την κατ' αίσθησιν ζωή δεν μπορεί να δεχθεί τον σπόρο της πίστεως στην καρδιά του. Δεν μπορεί να καταλάβει ότι υπάρχει γνώση και πραγματικότητα, η οποία είναι υπέρ λόγον, υπέρ αίσθησιν, υπέρ φύσιν. Γιατί όπως λέει ο Παλαμάς μόνον η πίστη μπορεί να πλησιάσει και να γίνει δεκτική της υπέρ λόγον αλήθειας[24].

Η πλάνη που δημιουργεί η λογική και κατατάσσεται στην δεύτερη κατηγορία σχετίζεται με αυτούς που πιστεύουν στον Θεό, αλλά λανθασμένα. Αυτοί μπορεί να είναι η ετερόδοξοι χριστιανοί η οποιοιδήποτε άλλοι θρησκευόντες.

Η θεολογία που έχει δημιουργηθεί από τους ετεροδόξους χριστιανούς είναι νοησιαρχική, μη εμπειρική, δεν αποτελεί καρπό της Αποκαλύψεως του Θεού. Ο θεός στον οποίο ανάγεται ο κτιστός άνθρωπος με την λογική του κινείται πάντοτε στα όρια της κτιστότητας και είναι θεός που τον κατασκευάζει ο ίδιος όπως τον θέλει[25]. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ερμηνεύοντας την αιτία των τόσο πολλών παρερμηνειών και αιρετικών δοξασιών του σχολαστικού[26] Βαρλαάμ λέει ότι με την λογική και την φυσική φιλοσοφία προσπαθούσε να ερευνήσει τα υπέρ λόγον και υπέρ φύσιν[27]. Στην Δύση από την εποχή του ιερού Αυγουστίνου[28] μέχρι και σήμερα κυριαρχεί αυτός ο πειρασμός της λογικής στην θεολογία[29] και είναι υπεύθυνος για την εκκοσμίκευση της Δυτικής Εκκλησίας[30]. Η λογικοκρατία, ο ορθολογισμός είναι η αιτία δημιουργίας των παντοειδών αιρέσεων.

Παράλληλα τα θρησκευτικοφιλοσοφικά συστήματα Ασιατικής προελεύσεως εκφράζοντας την πίστη τους σε ένα απρόσωπο θεό προσφέρουν στους οπαδούς τους, διαμέσου της ασκητικής τους, την εύρεση της ύψιστης διανοητικής καταστάσεως, που πολλοί την ονομάζουν νοητική στάση η κατάσταση και που οδηγεί τον άνθρωπο στην αυτοπραγμάτωση, στην αυτοθέωση. Οι πνευματικές εμπειρίες που προσφέρουν αυτές οι ομάδες και δελεάζουν όσους δεν έχουν βιώσει την Θεία Χάρη μέσα στην Εκκλησία του Χριστού στηρίζονται σε ψυχοτεχνικές μεθόδους και στην μεγαλύτερη αξιοποίηση της διανοίας, που θα τους οδηγήσει σε αυτές τις θείες δήθεν εμπειρίες και οπτασίες. Η καρδιά αυτών παραμένει εμπαθής, και βέβαια δεν μπορεί να ανοίξει για να γίνει η είσοδος της νοεράς ενέργειας και

της Χάριτος του Θεού[31].

Το τρίτο είδος πλάνης της λογικής σχετίζεται με τους κατ' όνομα Ορθοδόξους και είναι πιο δυσδιάκριτη. Γίνεται σε αυτούς που έχουν πιστέψει στην ύπαρξη του υπερφυσικού, ακτίστου, στην πραγματικότητα την υπέρ λόγον, αλλά εξαιτίας του υπερτροφικού λογικού τους και των παθών που κατοικούν “εν τόπω αγίω”[32], στην καρδιά τους, δεν έχουν επιτύχει ουσιαστική ένωση με αυτό το υπερφυσικό και άκτιστο που είναι ο Θεός. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν αυτοί που έχουν μία διανοητική σχέση με τον Θεό επαναπαυόμενοι ότι γνωρίζουν τον Θεό. Είναι αυτοί που μπορεί να έχουν εξωτερικά μια ηθική ζωή, αλλά ουσιαστικά δεν γνωρίζουν τι σημαίνει καθαρότητα καρδιάς, ούτε έχουν γνωρίσει τον εαυτό τους και δυσπιστούν στις θαυματοποιίες των Αγίων. Η είσοδος της νοεράς ενέργειας στην καρδιά συντείνει στην ενοποίηση των δυνάμεων της ψυχής και φανερώνει την καθαρότητα του νου[33] τονίζει ο Παλαμάς. Τότε ο άνθρωπος καθίσταται ικανός να δεχθεί τα θεία χαρίσματα, την διόραση, την προόραση[34].

Μπορεί κάποιος να ομιλούν, να γράφουν περί Θεού, να θεολογούν, αλλά να μη γνωρίζουν εμπειρικά, βιωματικά Αυτόν[35]. Η αληθινή και απλανής θεολογία απορρέει από την μέθεξη των ακτίστων θεοποιών ενεργειών, από την υπερφυσική αυτή ένωση «παρ' ης μόνης εγγίνεται και το θεολογείν ασφαλώς»[36]. Αν η θεολογία παραμένει στο επίπεδο της διανοήσεως και δεν είναι απόρροια της θεοπτίας, τονίζει ο άγιος Γρηγόριος ότι μέγα χάσμα τις διαχωρίζει. Είναι σαν να ομιλείς για κάτι που δεν έχεις δει, δεν έχεις αποκτήσει[37]. Ο χαρισματούχος θεολόγος έχει ανεπτυγμένη στο έπακρο και την νοερά και την λογική του ενέργεια.

Αξίζει να επαινεθούν σύγχρονοι ακαδημαϊκοί θεολόγοι που επισημαίνουν ότι “το κλειδί” για την κατανόηση των δογμάτων, η οδός της αυθεντικής θεολογήσεως, είναι η βίωση της Χάριτος, η εμπειρία που θα αποκτηθεί δια της ορθοδόξου ασκήσεως, της επιδιώξεως και επιμελείας της καθαρότητας της καρδιάς[38]. Κεντρικό και ουσιαστικό σημείο της διδασκαλίας του αγίου Γρηγορίου Παλαμά είναι ότι η θέωση του ανθρώπου δεν αποτελεί ένα ηθικό γεγονός στηριζόμενο στην λογική του ανθρώπου, αλλά οντολογικό, εμπειρικό γεγονός που αφορά όλη την ύπαρξη του ανθρώπου. Πρόκειται για προσωπική μέθεξη των ακτίστων ενεργειών του προσωπικού Θεού.

[Συνεχίζεται]

[24] «Και ούτος αν μην πίστην προσαγάγη την μόνην της υπέρ λόγον αληθείας δεκτικήν», *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων* 2, 2, 12, *Συγγράμματα*, τομ. Α , σ. 519.

[25] Γ. Μαντζαρίδη, *Η εμπειρική θεολογία στην οικολογία και την πολιτική*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 27-28.

[26] Ο νοησιάρχικος Βαρλαάμ (1290-1350) επίσκ. Ιέρακος (1341-1350) και σκαπανεύς της Ιταλικής Αναγεννήσεως, αν και έγραψε κατά του Doctor Communis, Doctor Angelicus, Princeps Scolasticorum Θωμά Ακινάτη (†1274), κάλλιστα θα μπορούσε να καταταχθεί στους σχολαστικούς θεολόγους της Δύσεως, γιατί είχε τις φιλοσοφικές προϋποθέσεις αυτών (περί της ανάπτυξης των Σχολών στην Δύση βλ. Η Σχολαστική διανόησης του Ε. Μουτσόπουλου, εκδ. Γρηγόρη). Έτσι η φιλοσοφίζουσα διαλεκτική θεολογία του Βαρλαάμ, μη εμπειρική και αποδεικτική, οδηγεί στον αγνωστικισμό και τελικά στην αποδοχή του Filoque, στην μη διάκριση θείας ουσίας και ενέργειας, στην θέα της θείας ουσίας, στην κτιστή Χάρη και στις τόσες άλλες αιρετικές δοξασίες των Λατίνων. Το θεολογικοφιλοσοφικό σύστημα του Βαρλαάμ αποτελεί ένα αμάλγαμα αιρέσεων (πρβλ. *Έκθεσις δυσσεβημάτων, Συγγράμματα*, τομ. Β , σ. 579-586). Είναι φανερό ότι ο Βαρλαάμ αποτελεί ένα γνήσιο εκφραστή και φορέα της φραγκολατινικής θεολογίας και σίγουρα όχι της ορθόδοξης βυζαντινής παραδόσεως. Περί των θέσεων αυτών βλ. π. Θεοδώρου Ζήση, *Ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς*, Αθήνα 1984, σ. 31-34, επίσης στο έργο του Μοναχού Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *Ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς*, 21984, σ. 42-46 και σημ. 380.

[27] «Πόθεν δη τω τηλικούτω βόθρω περιέπεσεν; έροιτό τις αν. Επεί λόγω και φιλοσοφία φυσική τα υπέρ λόγον τε και φύσιν εξηρέυνησεν». *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων* 3, 3, 3, *Συγγράμματα*, τομ. Α , σ. 680.

[28] Ο Αυγουστίνος (354-430) επηρεασμένος από την φιλοσοφία του Νεοπλατωνισμού και μη έχοντας γνώση της Πατερικής γραμματείας έπεσε σε σφάλματα όταν ομιλούσε περί προορισμού, θείας Χάριτος, αγίας Τριάδος, για την οποία προσπαθούσε να αποδείξει με συλλογισμούς την καθ' ύπαρξιν προέλευση των προσώπων διαμέσου της μεθόδου των ψυχολογικών αναλογιών. Συνεχίζει ο οξυνούστερος των διαλεκτικών (fides quaerens intellectum) Άνσελμος Καντερβουρίας (1033-1109) με το «πιστεύω για να κατανοήσω» (credo ut intellectum), ο Θωμάς Ακινάτης (†1274), άγιος της Λατινικής Εκκλησίας ο οποίος θέτει ως δόγμα ότι η λογική του ανθρώπου μπορεί να φθάσει στην γνώση της ουσίας του Θεού που είναι η έσχατη ευδαιμονία και φτάνουμε στην εποχή μας, όπου σύγχρονοι Δυτικοί θεολόγοι (π.χ. R. Bultmann) ομιλούν για ανάγκη απομυθεύσεως (Entmythologisierung) της Αγίας Γραφής.

[29] Ο ορθολογισμός (rationalism) στην θεολογία, θεωρώντας την διάνοια ως αυθεντία, έχει εισέλθει δια της φιλοσοφίας, του Σχολαστικισμού, της ακαδημαϊκής μη εμπειρικής θεολογίας και στην σύγχρονη θεολογία. Βλ. για την ταύτιση του σχολαστικού=ακαδημαϊκού στα *Πρακτικά Συνεδρίου αγ. Γρηγορίου Παλαμά 1984*, σ. 84 την εισήγηση του Ν. Ματσούκα, «Η διπλή θεολογική μεθοδολογία του αγίου Γρηγορίου Παλαμά», σ. 75-105, στην οποία ο καθηγητής κ. Ν. Ματσούκας έμμεσα διακρίνει μεταξύ λογικής και νοεράς ενέργειας αφού η Πατερική θεολογία έχει

διπλή θεολογική μέθοδο, την χαρισματική θεολογία, κατά την οποία βιώνεται το άκτιστο (με τον νου ως όργανο της θείας εποψίας), και την επιστημονική που γίνεται με την λογική. Η δε Σχολαστική θεολογία έχει μία θεολογική μέθοδο, δια της λογικής. Αναλυτικά περί της θεολογικής μεθόδου βλ. π. Ιω. Ρωμανίδη, *Δογματική και Συμβολική θεολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, τομ. Α , 1983, σ. 10-20 και σ. 65-109.

[30] Απειλεί δε με ευλογοφανείς προτάσεις και το Τυπικό της Ορθόδοξης Εκκλησίας π.χ. κατάργηση τέμπλου, αλλαγή εκκλησιαστικής γλώσσας, συντόμευση ακολουθιών κ.λ.π.

[31] Το άνοιγμα της καρδιάς και η είσοδος του νου (νοεράς ενέργειας) σε αυτήν γίνεται μόνο με την παρουσία της θείας Χάριτος. Οι καταστάσεις, πνευματικές εμπειρίες που περιγράφονται από τον Ανατολικό Μυστικισμό ως δόνηση καρδιάς, νοητική στάση, έκσταση, ενόραση πνευματικών φώτων η είναι φυσικές, συναισθηματικές κινήσεις της καρδιάς η διανοητικές και φανταστικές η τελικά μία θέα κτιστών φώτων της ανθρώπινης διανοίας και των δαιμόνων, αλλά σε καμμία περίπτωση εμπειρία της άκτιστης θεοποιού Χάριτος. Οι δε “εμπειρίες” αυτές, δεν είναι και ακίνδυνες για την ψυχοσωματική υγεία του ανθρώπου, σε πολλές περιπτώσεις έχουν επιφέρει και τον θάνατο (βλ. π. Αντωνίου Αλεβιζόπουλου, *Προσευχή η διαλογισμός*, Αθήνα 1993, σ. 197-198).

[32] Πρβλ. *Ψαλ.* 23, 3.

[33] «Όταν γαρ άπαν αισχρόν πάθος ένοικον απελαθή και ο νους ... αυτός τε προς εαυτόν και τας άλλας της ψυχής δυνάμεις επιστρέψας ολοκλήρως τη γεωργία των αρετών φιλοκαλήση την ψυχήν, προΐών επί το τελεώτερον και πρακτικός έτ’ αναβάσεις διατιθέμενος και επί πλέον, Θεού συναιρουμένου, πλύνων εαυτόν, ου τα του πονηρού μόνου αποσμήχει κόμματος, αλλ’ άπαν επίκτητον εκ μέσου ποιείται, καν της χρηστοτέρας η μοίρας και διανοίας». *Αντιρρητικός προς Ακίνδυνον 7,34, Συγγράμματα*, τομ. Γ , σ. 487. Βλ. και *Προς Ξένην 58, Συγγράμματα*, τομ. Ε , 1992, σ. 223.

[34] «Εντεύθεν η κατ’ αρετήν θεοειδής και απaráμιλλος έξις και το προς κακίαν όλως ακίνητον η δυσκίνητον, αι τε θαυματοποιίαι και το διοράν τε και προοράν». *Εις τον Βίον του οσίου Πέτρου του εν Άθω 20, Συγγράμματα*, τομ. Ε , σ. 172 και *Προς Ξένην*, σ. 225 και *Αντιρρητικός προς Ακίνδυνον 7, Συγγράμματα*, τομ. Γ, σ. 491.

[35] «Ούτω καν μυριάκις περί των θείων θησαυρών διανοήση, μη πάθης δε τα θεία, μηδέ ίδης τοις νοεροίς και υπεράνω της διανοίας οφθαλμοίς, ούτε οράς, ούτε έχεις ούτε κέκτησαι τι των θείων αληθώς». *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων 1, 3, 34, Συγγράμματα*, τομ. Α , σ. 445.

[36] *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων 1,3,15, Συγγράμματα*, τομ. Α , σ. 425.

[37] Πρβλ. ο.π. 1,3,34, *Συγγράμματα*

, τομ. Α , σ. 445 και 1, 3, 42, σ. 453.

[38] Ενδεικτικά αναφέρουμε από τον καθαρά ακαδημαϊκό χώρο τον καθηγητή κ. Γ. Μαντζαρίδη, ο οποίος δανειζόμενος τον όρο “κατανοούσα” από την Κοινωνιολογία (Max Weber) ομιλεί για κατανοούσα ακαδημαϊκή θεολογία. «Κατ’ αυτήν ο ερευνητής όχι μόνο δεν αποκλείει από την έρευνά του την θεολογική εμπειρία, που είναι εμπειρία του ακτίστου, αλλά και προσπαθεί, όσο μπορεί, να την κατανοήσει και να την παρουσιάσει. Η κατανόηση εδώ δεν έχει βέβαια διανοητικό, αλλά βαθύτερο πνευματικό χαρακτήρα. Δεν πρόκειται για διανοητική προσπέλαση, αλλά για πνευματική προσέγγιση, που πραγματοποιείται με την ενέργεια του ανθρώπινου νου, όπως επισημαίνεται στην βιβλική και την πατερική ανθρωπολογία». Πιο κάτω τονίζει ότι «η άσκηση γίνεται μέθοδος της θεολογικής γνώσεως η της θεολογικής επιστήμης. Και η μεθοδολογία της θεολογικής επιστήμης συμπίπτει ουσιαστικά με την μεθοδολογία της ασκητικής τελειώσεως... Η καθαρότητα δηλ. της καρδιάς αποτελεί την προϋπόθεση της θεοπτίας, που είναι η πηγή της εμπειρικής θεολογίας». Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Πρόσωπο και Θεσμοί* , Θεσσαλονίκη 1997, σ. 64 και σ. 73. Πρβλ. και το χωρίο του αγίου Ιω. Κλίμακος: «τέλος αγνείας, θεολογίας υπόθεσις» *Λόγος* 30, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής 1978, σ. 376.